

Az értekezés a kategorizálást mint a tematikai szervezés létrehozásának egy specifikus eszközét vizsgálja.

A dolgozat a konverzáció elemzés módszertanát alkalmazza a célból, hogy a kategorizálásnak a tematikai szervezés során betöltött közreműködő szerepét a beszélt nyelvben tanulmányozza. Kiindulópontként Harvey Sacks (1967, 1984b, 1992) releváns kutatásai szolgálnak.

Az értekezés adatbázisa a PARADYS kutatási projekt keretén belül jött létre és a beszélgetésben résztvevők által létrehozott ön- és társképek empirikus bizonyítékként szolgál. Az adatbázis beszélt nyelvi hanganyagot tartalmaz – három interjú és egy informális vitaest – a Magyarországon végzett növényi biotechnológiai kísérletek kontextusában; a korpusz kb. 230 perces hanganyag minidisc-eken, CD-re másolva.

Az alapvető konverzáció elemző metodológiának megfelelően az empirikus vizsgálat a kategorizálást és a tematikai szervezést mint kommunikatív folyamatokat vizsgálja, amelyek elemzése „turn by turn” történik, minden résztvevő hozzászólásának figyelembevételével. Az értekezés a *résztvevők* (members') kategorizálását és a *résztvevők* (members') tematikai szervezését tanulmányozza. A kategóriák és a beszélgetés témáinak létrehozását a résztvevők közös, együttműködő munkájának tekintjük. Továbbá autentikus, nem manipulált beszélgetéseket vizsgálunk, amelyeket transzkripciók formájában rögzítünk – az értekezés empirikus kutatásának alapja egy 133 oldalas transzkripció a GAT transzkripció rendszerben (Selting et al. (1998)). Az empirikus elemzés azokat a mindennapi módszereket és szabályszerűségeket keresi, amelyek alapján az emberek interakcióba lépnek, hogy a társadalmi valóságot és rendet létrehozzák. A konverzáció elemzés egyik alappillérenek – a beszélgetések pragmatikusságának – megfelelően az értekezés empirikus elemzése feltárja azokat a kommunikatív feladatokat, amelyeket a beszélők a kategorizálás és a tematikai szervezés során használnak.

Az empirikus elemzések a következőket rekonstruálták:

- I. Azokat a módokat, ahogyan a kategorizálás elősegíti a tematikai szervezést.
- II. A nyelvi eszközöket, amelyeket a beszélők a kategorizálás és a tematikai szervezés során alkalmaznak.
- III. A résztvevő kategóriákat (membership categories) a növényi biotechnológia témakörében.

I. Hat kommunikatív feladat került azonosításra a beszélők kategorizálása során: a kategória bevezetése, a kategória felidézése, a kategória tulajdonságokkal való felruházása, a kategória értékelése, a kategória-specifikus tulajdonságok megerősítése, ill. a tulajdonságok konkretizálása. A beszélők tematikai szervezése során rekonstruált kommunikatív feladatok: a téma bevezetése, a téma kifejtése, a téma „elmozdítása”, a téma megújítása, témaváltás és a téma befejezése.

A kutatás központi kérdésére – „Hogyan működik a kategorizálás mint a tematikai szervezés eszköze?” – a választ a kommunikatív feladatok egymáshoz való viszonyának rekonstrukciója adja. Bizonyítást nyert, hogy a kategorizálás a tematikai szervezés eszköze. A beszélgetők által leggyakrabban használt módszernek a kategóriák tulajdonsággal való ellátása bizonyult egy téma kifejtése során. Az eredményeket az alábbi hat pontban foglalhatjuk össze:

1. Egy kategória bevezetése azáltal irányíthatja a beszélgetést, hogy hozzájárul a beszélgetés első témájának bevezetéséhez.
2. A téma kifejtése a leggyakoribb tematikai feladat, amelynél a kategorizálás eszközül szolgál. A beszélgetők úgy fejtenek ki egy-egy témát, hogy bevezetnek egy kategóriát, a kategóriát tulajdonságokkal látják el, értékelik a kategóriát, megerősítik a kategória-jellemző tulajdonságokat, valamint felidéznek egy kategóriát.
3. A téma „elmozdítását” kieszközölheti, ha a beszélő a kategóriát új tulajdonságokkal ruházza fel és/vagy megerősíti a kategória-specifikus tulajdonságokat.
4. A téma megújításának eszközei: a kategória tulajdonságokkal való ellátása, a kategória-specifikus tulajdonságok megerősítése, a kategória felidézése.
5. A témaváltás során közreműködik, ha a beszélő egy kategória tulajdonságait leírja, vagy megerősíti annak tulajdonságait.

6. Eszközök, amelyek segítik a téma befejezését: kategória-jellemző tulajdonságok megerősítése és konkretizálása.

II. Az adatok alapján kimutattuk, hogy megegyezés áll fenn a téma kifejtését támogató kategorizálás kommunikatív feladatai (a kategória tulajdonságokkal való ellátása, értékelés, megerősítés) során alkalmazott nyelvi formák (példák, epizódok, idézetek) között. A téma megújítása során gyakran alkalmazott nyelvi forma az ismétlés. A kategóriák tulajdonságokkal való ellátása és a kategória-jellemző tulajdonságok megerősítése – amely két kommunikatív feladat a téma megújításának eszköze – során szintén rekonstruáltuk, hogy az ismétlés egy tipikus nyelvi forma. A téma „elmozdítását” példák említése, felsorolása szolgálhatja csakúgy, mint az egyik kategorizációs eszköz a tulajdonságokkal való felruházást is.

III. A beszélők kommunikációja alapján az alábbi résztvevő kategóriákat (membership categories) tárta fel az értekezés az azokhoz kapcsolódó jellemzőkkel és tulajdonságokkal együtt: 'a fogyasztók', 'a multik', 'a cégek', 'a társadalom', 'a környezetvédők', 'a gazdák', 'a biotechnológusok', 'a tudósok', és a 'kísérletezők'.